

Llums i ombres a ‘Homenatge a Catalunya’

PAUL PRESTON

Director del Centro Cañada Blanch

*para el estudio de la España contemporánea de la
London School of Economics and Political Science*

Malgrat el seu títol enganyós, *Homenatge a Catalunya*, d'Orwell, és gairebé amb tota seguretat el llibre més venut i més llegit sobre la Guerra Civil Espanyola. És un relat intens i ben escrit, fet per un testimoni agut d'alguns episodis de la guerra, i ofereix un inestimable reportatge de les experiències d'un milicià al front d'Aragó. Frase rere frase, Orwell recrea gràficament la por, el fred i, sobretot, la sordidesa de les trinxeres, els excrements i els polls. Aquí en tenim dos exemples: “ara érem a prop de la línia de foc, prou a prop per poder sentir la característica olor de la guerra —per a mi, una olor d'excrements i de menjar en mal estat” i “la vista era esplèndida, si aconseguies d'oblidar que tots els cims eren ocupats per les tropes i, per tant, eren coberts de llaunes rovellades i d'una crosta d'excrements”.¹ Es queixava de la manca d'entrenament i d'armament decent: “Ningú no es pot imaginar l'aspecte de xusma que teníem. [...] Era terrible de pensar que els defensors de la República havien de ser aquella colla de criatures esparracades, armades amb fusells tronats que ni tan sols no sabien fer servir.”²

Un biògraf de Josep Rovira, comandant de la 29a Divisió en la qual va servir Orwell, va escriure que “amb el seu tranc entre ensonyat i distant, es manifestava tot seguit en ell un afany d'observar, com un infant encuriósit”.³ Les vívides observacions d'Orwell sobre l'endarreriment agrícola, les eines primitives i pre-

¹ George Orwell: *Homenatge a Catalunya*, Labutxaca, Barcelona, 2012, p. 39, p. 50, p. 55, p. 61 (sordidesa), p. 54, p. 64 (fred).

² George Orwell: *Homenatge*, opus. cit., pp. 41-42, pp. 52-55.

³ Josep Pané: “George Orwell, soldat de Rovira”, a Josep Coll i Josep Pané: *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*, Ariel, Barcelona, 1978, p. 129.

medievals, com les rascles fetes amb sílex inserit dins la fusta, així com les seves evocacions de les vistes i dels sons del camp són dignes d'un gran llibre de viatges, i tenen un inestimable valor per a l'historiador.⁴ Mentre que pel que fa als seus reiteratius comentaris sobre els aliments en descomposició, Orwell acabaria fent un sincer aclariment: “El menjar es malversava de mala manera, sobretot el pa. Només de la meua nau en llençaven a cada àpat un cove ple; la cosa era més de doldre encara si pensaves que la població civil n'anava tan curta.” Si la unitat del POUM d'Orwell es podia permetre el luxe de desaprofitar el menjar, havia d'haver estat una raresa a les forces republicanes.⁵

El testimoni ocular d'Orwell garanteix la inclusió d'*Homenatge a Catalunya* a qualsevol llista de llibres importants sobre la guerra. No obstant això, segurament no s'hi trobaria, allí, com una anàlisi fiable de les polítiques més generals de la guerra i, especialment, de les seves causes internacionals. En el seu llibre, Orwell combina una gran quantitat d'excel·lents observacions personals i una crítica demolidora de les distorsions i falsedats de la premsa. Tot i això, la seva anàlisi política i les seves prediccions estan profundament viciades per la seva acceptació de les visions partidistes dels camarades anarquistes i del POUM, així com per un desconeixement més ampli del context. Com a molt, és una contribució enganyosa al fonamental debat sobre si la prioritat per a la República Espanyola hauria d'haver estat la revolució o una guerra convencional contra Franco i els seus aliats de l'Eix.

Herbert Matthews, el gran corresponçal del *New York Times*, va resumir les qüestions anys després de la publicació d'*Homenatge a Catalunya*:

El llibre va fer més per desacreditar la causa legitimista que qualsevol altre llibre escrit per enemics de la Segona República —un resultat que no era intenció d'Orwell, com va demostrar amb altres escrits posteriors. A *Homenatge*, Orwell va escriure de manera incendiària sobre un incident confús, obscur i sense importància en una guerra que no havia entès. Tot el que va veure, del gener al maig del 1937, va ser una petita extensió del “front de broma” a Osca, i un sagnant enfrontament entre comunistes i anarquistes a Barcelona. Orwell s'havia presentat com a voluntari a Londres, a través de l'esquerrà Partit Laborista Independent (ILP), que tenia vincles amb el POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) espanyol. Aquest era un grup revolucionari marxista dissident, no traïdor però una mica subversiu, que estava resultant perillós per al Govern de la República.

Matthews, qui considerava Orwell un “home molt valent, decent i imparcial”, continuava dient: “He de pensar que molt poques persones han llegit els

⁴ George Orwell: *Homenatge*, cit., pp. 100-101.

⁵ George Orwell: *Homenatge*, cit., p. 39, 52; Bill Alexander: “George Orwell and Spain”, a Christopher Norris (ed.): *Inside the Myth. Orwell. Views from the Left*, Lawrence and Wishart, Londres, 1984, p. 95-98.

fragments —assajos, ressenyes, cartes— que Orwell va escriure sobre Espanya als anys successius. Aquests mostren una comprensió dels esdeveniments molt millor d'aquella que tenia quan era a Espanya.”⁶

Matthews segurament tenia raó: no obstant això, la influència del llibre sobre la percepció de la Guerra Civil Espanyola és enorme.⁷ Per exemple, Robert Stradling va declarar que “els dos capítols ‘analítics’ d'*Homenatge* són justament ben coneguts com a tractat polític fonamental del segle XX. De fet, Orwell escriuria:

La cosa més impactant dels llibres sobre la Guerra d'Espanya, en tot cas, d'aquells escrits en anglès, és la seva sorprenent grisor i la seva mala qualitat. Però el que és més significatiu és que gairebé tots, de dretes o d'esquerres, són escrits des d'un punt de vista polític, obres de d'arrogants partisans que et diuen què has de pensar.⁸

Homenatge a Catalunya no és ni gris ni de mala qualitat, però sense dubte està escrit des d'un punt de vista polític, obra d'un partisà arrogant que diu al lector què ha de pensar.

Nombrosos distingits lectors estaven preparats per acceptar allò que ell els va dir. Entre ells, molts que sabien poc sobre la Guerra Civil Espanyola, com Lionel Trilling, Noam Chomsky, Raymond Williams i E. P. Thompson.⁹ Un dels que havia estat a Espanya i que, havent-se convertit més tard en un ferotge anticomunista, va abraçar els escrits d'Orwell va ser Arthur Koestler. No obstant això, les relacions entre Koestler i Orwell es van basar més aviat en l'odi mutu per la Unió Soviètica que no pas en qualsevol altra consideració sobre els esdeveniments espanyols.¹⁰ L'admiració generalitzada per *Homenatge a Catalunya* és encara més sorprenent tenint en compte que el llibre es limita exclusivament al període i els indrets on va estar present Orwell a Espanya. Ell no en sabia absolutament res dels orígens de la guerra, dels conflictes polítics de llarga durada entre els grups d'esquerra a Barcelona, i encara en sabia menys dels problemes subjacents a les relacions entre el Govern republicà, a València en aquell moment, i les diferents forces a Catalunya. Com va comentar Robert Stradling, “com a *estudi de la història* de la Guerra Civil Espanyola, *Homenatge a Catalunya* és de dubtós valor. No només el seu autor no va dur a terme la investigació bàsica, sinó que, en primer

⁶ Herbert L. Matthews: *A World in Revolution. A Newspaperman's Memoir*, Charles Scribner's Sons, Nova York, 1971, p. 43-44.

⁷ Raymond Carr: “Orwell and the Spanish Civil War”, a Miriam Gross: *The World of George Orwell*, Weidenfeld & Nicolson, Londres, 1971, p. 70.

⁸ George Orwell: “Inside the Whale”, a *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell. Volume I An Age Like This: 1920-1940*, Secker & Warburg, Londres, 1968, p. 501.

⁹ Noam Chomsky: *American Power and the New Mandarins*, Chatto & Windus, Londres, 1969, p. 85-86, 118-119; Robert A. Stradling: *History and Legend. Writing the International Brigades*, University of Wales Press, Cardiff, 2003, p. 49-50

¹⁰ David Cesarani: *Arthur Koestler. The Homeless Mind*, The Free Press, Nova York, 1998, pp. 250-256, pp. 346-347.

lloc, no estava ni qualificat per realitzar-la”.¹¹ El mateix Orwell va reconèixer les deficiències de la seva visió general de la política de l'època quan, prop del final d'*Homenatge a Catalunya*, va escriure:

Per si no ho he dit abans en aquest llibre, ho diré ara: previnc el lector en contra del meu partidisme, dels meus errors de fet i de la inevitable distorsió deguda al fet que jo només he vist una part dels esdeveniments. I el previnc exactament en contra del mateix per a quan llegeixi qualsevol altre llibre sobre aquest període de la guerra espanyola.¹²

Amb tot, hi ha altres raons per dubtar d'algunes de les coses que Orwell va escriure. Hi ha trobades que descriu amb tot tipus de detall que només podria haver fet amb precisió si hagués parlat el castellà amb fluïdesa. El fet que hi hagi poques raons per creure que aquest sigui el cas llança, necessàriament alguns dubtes sobre la seva honestedat. Orwell va admetre que el seu castellà era “criminal”, i això és el més probable, ja que no coneixia l'idioma quan va arribar i que va passar gairebé tot el seu temps en companyia d'altres angloparlants. L'enllaç de l'ILP a Barcelona, John McNair, va recordar inversemblantment que Orwell “parlava un castellà correcte i un francès suficient per entendre un munt de català”. És estrany que les orelles franceses, i molt menys les angleses, puguin entendre el català parlat. El capità de la unitat d'Orwell, Benjamin Lewinski, va dir al biògraf oficial, Michael Sheldon, que el francoparlant Orwell va aprendre ràpidament suficient català per comunicar-se amb els seus camarades. Tot i això, el mateix Orwell va escriure sobre els seus primers dies:

Mentrestant, jo m'havia de barallar, com de costum, amb la llengua espanyola. A la caserna només hi havia un altre anglès i ningú, ni tan sols cap oficial, no parlava francès. La cosa se'm complicava més encara pel fet que els meus companys, quan enraonaven entre ells, generalment ho feien en català.¹³

Fins i tot si els records de McNair i de Lewinski sobre el català parlat per Orwell eren correctes, només podia haver estat d'un nivell que permetia converses senzilles, però amb prou feines suficient per explicar de quina manera Orwell va poder, tal com afirma en el llibre, tenir converses complexes amb oficials espanyols durant els seus esforços per aconseguir l'alliberament de la presó del seu amic Georges Kopp, o fins i tot quan, ferit i semiconscient, va entendre

¹¹ Robert Stradling: “Orwell and the Spanish Civil War. A Historical Critique”, a Christopher Norris (ed.): *Inside the Myth*, cit., pp. 108-109.

¹² George Orwell: *Homenatge*, cit., p. 258.

¹³ *Ibidem*, p. 44.

el comentari d'un camarada espanyol: “Vaig sentir que, darrere meu, un espanyol deia que la bala m’havia travessat el coll de banda a banda.”¹⁴ Curiosament, l’única paraula catalana que suposadament hauria pogut conèixer —*la Generalitat*, el Govern català— és sempre traduïda per ‘Généralité’. Però també és rellevant que a les cartes, a les crítiques i als assajos d’Orwell no hi hagi cap menció al voltant dels seus coneixements de castellà abans de la guerra, o que hagués llegit qualche llibre en castellà, fos sobre la guerra o sobre qualsevol altre tema.

Les seves denúncies precises i perfectament justificades de les absurditats de la premsa comunista i burgesa no contraresten les seves errades sobre la situació general. Orwell afirma, per exemple, que el fet mateix que el POUM fos perseguit volia dir clarament que el Govern republicà era “virtualment sota el control dels comunistes”. I no obstant això, unes poques pàgines més endavant, admet que:

La majoria dels membres del Govern espanyol han proclamat que no creien en les acusacions contra el POUM. Recentment, el gabinet es decidí per cinc vots contra dos a favor de l’alliberament dels presoners polítics antifeixistes; els dos que s’hi van oposar eren els ministres comunistes.

Al mateix temps, reconeixeria que Indalecio Prieto, ministre de Defensa Nacional; Manuel Irujo, ministre de Justícia, i Julián Zugazagoitia, ministre d’Interiors, entre d’altres, van desestimar la idea que la direcció del POUM fos culpable d’espionatge.¹⁵

Però tot i aquest reconeixement, en un text ple de contradiccions, Orwell passa a fer una infundada predicció sobre el que passaria si la República guanyés la guerra:

Quant a la xerrameca periodística segons la qual aquella era una “guerra per la democràcia”, era clarament una entabanada. Ningú que tingués sentit comú no podia suposar que quedés cap esperança de democràcia, ni tan sols com l’entendem a Anglaterra o a França, en un país tan dividit i exhaust com seria Espanya en acabar-se la guerra. Hi hauria d’haver una dictadura, i ja era clar que l’oportunitat d’una dictadura de la classe obrera havia passat. Això volia dir que la tendència general seria en direcció a un tipus o altre de feixisme.

¹⁴ Michael Shelden: *Orwell. The Authorised Biography*, Heinemann, Londres, 1991, p. 280; John McNair: *Spanish Diary*, editat amb un comentari de Don Bateman, Manchester: Greater Manchester ILP, Manchester, n.d. p. 14. La qüestió de les competències lingüístiques d’Orwell és recollida per Robert Stradling: “Orwell and the Spanish Civil War”, opus.cit., pp. 107-108; George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., p. 201; pp. 233-237.

¹⁵ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit. p. 322, pp. 326-327.

Unes pàgines després d'aquest error monumental, escriu:

Haig de dir que el Govern d'en Negrín em mereix actualment un millor concepte que no pas quan entrà en funcions. Ha continuat la difícil lluita amb un coratge esplèndid i ha demostrat una tolerància política que ningú no n'esperava. Però continuo creient que —excepte si Espanya s'escindeix, amb conseqüències imprevisibles— la tendència del Govern de postguerra per força haurà de ser feixistoide.¹⁶

Després de condemnar la República Espanyola com una incipient dictadura estalinista, entre finals de 1938 i principis de 1939 Orwell lloaria el fet que les normes democràtiques s'havien mantingut: “A l'Espanya republicana tant les formes com l'esperit de la democràcia han sobreviscut fins a tal punt que ningú hauria previst; seria fins i tot correcte afirmar que durant el primer any de guerra aquestes estaven només sorgint.”¹⁷

A l'agost del 1952, Herbert Matthews va escriure a l'exiliat primer ministre republicà, el doctor Juan Negrín, per preguntar-li sobre la seva relació amb Orwell. Mentre estava preparant un article sobre la publicació d'Homenatge a Catalunya als EE.UU, Matthews s'havia assabentat que Negrín haia estat presentat a Orwell per un amic comú: el periodista i historiador socialista espanyol Antonio Ramos Oliveira. Havent estat cap de premsa a l'ambaixada republicana de Pablo de Azcárate, Ramos Oliveira s'havia quedat a Anglaterra fins al 1950, convertint-se, mentrestant, en amic d'Orwell. Però Ramos Oliveira també diria a Matthews que Orwell havia congeniat amb Negrín i que, després que aquest darrer li hagués explicat algunes qüestions més generals, Orwell “va tenir sentiments diferents respecte de les seves experiències i va entendre millor la posició dels comunistes”. Seria aleshores quan Matthews escriuria a Negrín per sol·licitar més informació.¹⁸ Negrín va contestar dues setmanes després, en anglès:

Pel que puc recordar, vaig conèixer Orwell algun moment després d'agost o setembre del 1940. Me'l van presentar com a editorialista de l'*Observer*, i em van dir que havia estat a Espanya durant la nostra guerra. Però no vaig adonar-me que no hi havia estat com a reporter o escriptor, sinó com a voluntari en una unitat de combat, i crec que no vaig saber d'aquesta circumstància fins que no vaig llegir el seu llibre sobre

¹⁶ George Orwell: Homenatge, opus.cit. p. 194, p. 196.

¹⁷ George Orwell: “Caesarian Section in Spain”, *The Highway*, març 1939. A la revista s'afirma que l'article es va escriure abans de la caiguda de Catalunya. Reimprès a Peter Davison: *The Complete Works of George Orwell*. Volume XI. Facing Unpleasant Facts 1937-1939, Secker & Warburg, Londres, 1998, pp. 332-335.

¹⁸ Matthews a Negrín, 22 d'agost del 1952, Fondo Documental Archivo Fundación Juan Negrín, FJN, carpeta 93-41A- n. 320. Vegeu el prefaci d'Àngel Viñas a Antonio Ramos Oliveira: *Controversia sobre España. Tres ensayos sobre la guerra civil*, Editorial Renacimiento, Sevilla, 2015, pp. 7-17.

Catalunya, mesos després de la seva mort. Des que ens vam conèixer, ens vam veure diverses vegades, i m'atreveixo a dir que es va crear una recíproca corrent d'estima, simpatia i fins i tot amistat.

En el transcurs de les seves converses, Orwell va bombardejar Negrín amb preguntes sobre aquelles qüestions més generals de la Guerra Civil ignorades a *Homenatge a Catalunya*. Negrín l'hi va explicar:

La nostra política exterior, especialment les nostres relacions amb Rússia, tenint en compte que l'URSS era l'única gran potència que ens donava suport internacional i que estava preparada per proporcionar-nos, sobre la base d'un pagament en efectiu (no ho hem demanat mai amablement a ningú), l'armament necessari; i la nostra política interior.

També esbossaria els problemes i les dificultats que sorgien del “conglomerat heterogeni de partits incompatibles, sindicats i grups dissidents, i també els ‘governos’ locals i regionals, freqüentment autoproclamats i majoritàriament inconstitucionals, amb els quals havia de bregar”. Negrín va concloure que Orwell va ser “idealista i *weltfremd* [‘ingenu’]”. Tot i així, el fet que Orwell no hagi comentat a Negrín els seus vincles amb el POUM suggereix un cert grau de deshonestat.

Negrín va escriure el següent a Matthews sobre si hagués llegit el llibre en el moment de les seves converses:

Podria haver estat jo el més inquisitiu, per aclarir alguns dels fets que va exposar i per tractar resoldre'ls a través d'amistoses discussions, en què la interpretació dels fets dels quals va ser testimoni fos la correcta. Després de llegir el seu llibre, no he canviat la meua opinió sobre Orwell: un *gentleman* digne i just, amb prejudicis causats per un marc massa rígid i purità, dotat d'una bona fe que voreja la ingenuïtat, summament crític, però cegament crèdul respecte de la societat religiosa en la qual actua i es mou; morbosament individualista (un anglès!) però disposat a sotmetre's mandrosament i sense auto-discerniment a la inspiració de la comunitat gregària en la qual s'ancora voluntàriament i instintiva, i tan summament honest i abnegat que no dubtaria a canviar d'opinió en percebre que estava equivocacat [...] va arribar al caòtic front d'Aragó (?) sota la tutela d'un grup [...] certament controlat per elements no només molt al·lèrgics a l'estalinisme —això era més freqüent [*sic*] que no pas un simple pretext—, sinó també a tot allò que significués una direcció unida i suprema de la lluita sota una disciplina comuna. Unint això als ja mencionats factors “astigmàtics”, s'obté més que suficient per justificar la imatge distorsionada, en la ment d'Orwell, dels fets de Barcelona del 1937.¹⁹

¹⁹ Negrín a Matthews, 5 de setembre del 1952, Fondo Documental Archivo Fundación Juan Negrín.

La percepció del llibre d'Orwell com un llibre honest va ser una de les bases del seu èxit, com també ho seria la seva postura anticomunista. No obstant això, la veracitat d'alguns episodis del llibre va ser qüestionada. A més, poc després de la publicació del llibre, el mateix Orwell posaria en dubte algunes de les coses que havia escrit. El 20 de desembre del 1938, en una carta a Frank Jellinek, va escriure això sobre *Homenatge a Catalunya*: “No tinc cap dubte que he fet molts errors i declaracions enganyoses, però sempre he tractat d'indicar que la qüestió és molt complicada i que soc extremadament fal·lible i esbiaixat.” Orwell també va confessar a Jellinek:

En realitat, vaig donar una versió més comprensiva de la “línia” POUM del que realment sentia, perquè sempre els vaig dir que estaven equivocats i vaig negar-me a afiliar-me al partit. Igualment, vaig haver de mostrar la major comprensió possible, perquè no van tenir cap audiència a la premsa capitalista, i només van ser objecte de libels a la premsa d'esquerres. Ara bé, considerant com han anat les coses a Espanya, crec que hi havia quelcom en el que deien, encara que, indubtablement, la seva manera de dir-ho era pesada i extremadament provocadora.²⁰

Hi ha alguna cosa irresponsable en l'esperit de “joc net” darrere la decisió d'Orwell de relativitzar fins a quin punt la línia política del POUM estava sent nociva per a la República. Això és molt més notable si tenim en compte que Orwell va admetre, abans dels fets de Barcelona del maig del 1937, que:

Efectivament m'havia deixat convèncer per la posició comunista respecte de la necessitat de donar prioritat a l'esforç bèl·lic i estava intentant ser transferit del POUM a les Brigades Internacionals. I, naturalment, em moria de ganes d'anar a Madrid. [...] De moment, és clar, havia de continuar on era, però vaig dir a tothom que quan estigués de permís, m'allistaria, si podia, a la Columna Internacional, la qual cosa volia dir que estaria sota control comunista. Diverses persones van intentar dissuadir-me'n, però ningú no va provar d'impedir-m'ho. Cal dir, en justícia, que al POUM no hi havia gaire ambient d'Inquisició, de persecució d'heretges; potser massa poc, tenint en compte les seves circumstàncies especials; ningú —a part dels filofeixistes— no era castigat pel fet de tenir opinions polítiques errònies. Bona part del temps que vaig passar a les milícies, el vaig dedicar a criticar durament la “línia” del POUM, i aquesta actuació meva no em portà mai cap maldecap.²¹

¹⁹N carpeta 93-41A- n. 270. Matthews va comentar aquesta carta a Herbert Matthews: *A World in Revolution*, cit., p. 43-45 i també a Herbert Matthews: *Half of Spain Died. A Reappraisal of the Spanish Civil War*, Charles Scribner's Sons, Nova York, 1973, p. 231.

²⁰ Reimprès a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit. pp. 254-256.

²¹ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., p. 292. Vegeu també una carta a la seva dona, 5 d'abril del 1937, i una altra de la seva dona al seu germà, 1 de maig del 1937, a Peter Davison: *Facing Unplea-*

Sobre això, el comandant d'Orwell a l'ILP, Bob Edwards, va comentar:

Va afirmar en repetides ocasions la seva intenció d'abandonar la Milícia Internacional per unir-se a la Columna Internacional, controlada pels comunistes, al front de Madrid. En aquell període, la major part dels voluntaris volien lluitar a Madrid, perquè allà s'estaven lliurant importants batalles.

D'altra banda, Edwards va veure això de manera una mica cínica, creient que Orwell estava:

[...] permetent que les seves necessitats d'escriptor s'anteposessin al seu deure de soldat [...] i li vaig comentar això en termes bastant directes, dient-li, un moment després d'un acalorat debat, "un fotut escriptoret" sense cap real experiència de la lluita de la classe obrera que no fos la d'un observador periodista.²²

Inicialment, Orwell va escriure: "M'havia allistat a la milícia del POUM i no a una altra, pel sol fet que havia arribat a Barcelona amb paperassa de l'ILP"²³ De fet, la seva acceptació per part del POUM havia estat possible principalment a la seva celebritat literària, encara que el llibre el presenti com un anònim voluntari. Així doncs, creient que necessitava credencials d'un partit d'esquerres per entrar a Espanya, va demanar a John Strachey que li presentés Harry Pollitt, el secretari general del CPGB (Partit Comunista de Gran Bretanya), el qual "després d'interrogar-me, evidentment va decidir que era políticament poc fiable, i es va negar a ajudar-me".²⁴ És probable que Pollitt se sentís repel·lit pel que va percebre com a esnobisme etonià d'Orwell. Així, Orwell es va dirigir al Partit Laborista Independent i se li van donar cartes de presentació a John McNair, l'home del partit a Barcelona. Inicialment McNair, un habitant de classe obrera del Tyneside, al Nord-Est d'Anglaterra, va ser tant desencoratjador per l'accent etonià d'Orwell com ho havia estat Harry Pollitt. Tot i això, les cartes de Fenner Brockway i de H. N. Brailsford van cridar l'atenció de McNair sobre el fet que estava parlant amb l'autor de *Dies a Birmània* i *Sense ni cinc a París i Londres*, llibres que havia llegit i apreciat. McNair va intuir aviat el potencial propagandístic d'Orwell i va accedir a enviar-lo immediatament a la base de la milícia del POUM, les casernes Lenin

sant Facts, opus.cit., pp. 15-16 I p. 23.

²² Bob Edwards: "Introduction", a George Orwell: *Homage to Catalonia*, Folio Society, Londres, 1970, p. 8.

²³ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., p. 261.

²⁴ George Orwell: "Notes sobre les Milícies Espanyoles", a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 135-145.

de Barcelona.²⁵ El reclutament d'un autor tan famós va ser ràpidament utilitzat com a eina de reclutament pel mateix butlletí anglès del POUM, *The Spanish Revolution*.²⁶

Les mateixes raons que van motivar el rebuig de Pollitt i la inicial hostilitat de McNair acabarien propiciant que Orwell no fos popular entre els seus companys milicians britànics, que eren summament conscients del seu “esmolat accent etoniana”. Probablement això era diferent amb els espanyols, tot i que més tard Orwell va recordar haver estat acusat de feixista per uns voluntaris ressentits dels seus esforços per imposar disciplina. El seu camarada Stafford Cottman va suggerir que Orwell menyspreava la que considerava ingenuïtat política dels altres voluntaris. Frank Frankford, de l'East End de Londres, va dir que el “bastard arrogant” li va desagradar a primera vista:

Realment no li agradaven els treballadors. [...] El que no m'agradava era la seva actitud en les discussions, la seva actitud cap a la classe obrera. Dos o tres de nosaltres vam dir que estava en el bàndol equivocadament, que havia d'estar a l'altre bàndol. [...] Crec que s'imaginava ser un altre Bernard Shaw. [...] No hi havia absolutament cap profunditat en el seu socialisme.²⁷

De fet, Orwell va escriure que, quan va anar de permís a Barcelona el 25 d'abril, “vaig anar a veure un amic meu comunista, agregat a l'Ajuda Mèdica Espanyola, i li vaig explicar el meu cas. Es va mostrar molt desitjós de reclutar-me i em va demanar que fes el possible per convèncer altres anglesos de l'ILP perquè vinguessin amb mi”.²⁸ L'amic era Hugh O'Donnell, l'home del Partit Comunista Britànic encarregat de vigilar el POUM. Després de discutir inicialment l'assumpte amb McNair, dos dies després Orwell es va dirigir a un veterà comunista britànic a Barcelona, Wally Tapsell, al qual se li havia ordenat que vigilés els membres de l'ILP. Tapsell va enviar a Harry Pollitt un informe sobre els membres que estaven involucrats en el POUM, i en el qual també resumiria la seva reunió amb Orwell i les raons d'aquest per voler unir-se a les Brigades Internacionals:

La personalitat més rellevant, i l'home actualment més respectat en el contingent, és Eric Blair. Aquest home és un novel·lista i ha escrit alguns llibres sobre la vida dels

²⁵ Bernard Crick: *George Orwell. A Life*, Secker & Warburg, Londres, 1980, pp. 208-210; Michael Sheldon: *Orwell*, opus.cit., pp. 274-279; John McNair: *Spanish Diary*, opus.cit., pp. 13-15; Richard Baxell: *Unlikely Warriors. The British in the Spanish Civil War and the Struggle Against Fascism*, Aurum Press, Londres, 2012, pp. 183-185.

²⁶ “British Author with the Militia”, a *The Spanish Revolution*, 3 de febrer del 1937, reimprès a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 9-10.

²⁷ Richard Baxell: *Unlikely Warriors*, cit., p. 187. Orwell va respondre a les crítiques de Frankford al POUM, vegeu Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 82-85.

²⁸ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 151-152.

proletaris a Anglaterra. Té poca comprensió de la política, “no està interessat en la política de partits, i va arribar a Espanya com a antifeixista per lluitar contra el feixisme”. Però, com a resultat de les seves experiències, ha arribat a tenir aversió pel POUM i ara està esperant la seva llicència de les milícies del POUM.²⁹

Orwell no trigaria a canviar d'opinió sobre la seva incorporació a la Brigada Internacional a causa d'allò que veuria a Barcelona durant els Fets de Maig del 1937. El que no va saber veure fou que la República Espanyola no només estava lluitant contra Franco i els seus exèrcits, sinó també contra el poder militar i econòmic de Mussolini i Hitler, en un context d'hostilitat anglofrancesa. Assetjada externament, doncs, la República tenia grans problemes interns, desconeguts en la brutalment militaritzada zona franquista. El col·lapse de l'Estat burgès en els primers dies de la guerra va portar a la ràpida aparició d'organismes revolucionaris amb poder paral·lel. Es van dur a terme massives i populars col·lectivitzacions de l'agricultura i de la indústria. Però tot i resultar excitants per als participants i per als observadors, com George Orwell, els grans experiments col·lectivistes de la tardor del 1936 van fer molt poc per crear una eficient màquina bèl·lica. Els líders socialistes, com Indalecio Prieto i Juan Negrín, estaven convençuts que un estat convencional, amb control central de l'economia i dotat dels instruments institucionals per a la mobilització de les masses, era imprescindible per dur a terme un eficaç esforç bèl·lic. Els comunistes i els assessors soviètics també estaven d'acord. I és que això no només era una qüestió de sentit comú, sinó que també era necessari per reduir les activitats revolucionàries dels anarquistes i dels antiestalinistes del POUM per tranquil·litzar les democràcies burgeses amb les quals la Unió Soviètica (i el Govern espanyol republicà) buscaven un acord. Els Fets de Maig que Orwell va presenciar van ser provocats per la necessitat d'eliminar els obstacles a tota conducció eficient de la guerra. Però tot i la incorporació de les milícies obreres a l'exèrcit regular, i el desmantellament de les col·lectivitzacions, el Govern de Negrín no aconseguiria tampoc la victòria —no perquè les seves polítiques estiguessin equivocades, sinó per l'acció de les forces internacionals desplegades contra la República.

Així, a *Homenatge a Catalunya*, i en la seva versió cinematogràfica, la pel·lícula *Terra i llibertat*, de Ken Loach, un episodi secundari empetiteix les qüestions més àmplies de la guerra i presenta, per tant, una explicació perversa de les causes de la derrota republicana. La República Espanyola va ser abandonada per les potències occidentals i combatuda per Franco, Hitler i Mussolini: només la Unió Soviètica va ajudar-la. Per descomptat, Stalin no ho va fer per cap idealisme o sentimentalisme: més aviat la qüestió era que, amenaçat per l'expansionisme alemany, espe-

²⁹ Richard Baxell: *Unlikely Warriors*, cit., p. 188; Bill Alexander: “George Orwell and Spain”, opus. cit., pp. 92-93.

rava, com els seus predecessors tsaristes, poder limitar el perill buscant una aliança envoltant amb de França. Temia, amb raó, que si Franco guanyava la guerra amb l'ajuda de Hitler, França s'ensorraria. En conseqüència, Stalin es va disposar a proporcionar suficient ajuda a la República com per mantenir-la en vida, i evitar, al mateix temps, que els elements més revolucionaris poguessin justificar el suport a l'Eix dels polítics conservadors de Londres en la seva particular croada antibolxevic. Sense armes russes i sense Brigades Internacionals, Madrid probablement hauria caigut al novembre del 1936 i Franco hauria guanyat mesos abans que els anarquistes i els trotskistes de Barcelona es convertissin en un problema.

La suposició subjacent tant en el llibre com en la pel·lícula, que la repressió estalinista és la que va portar la victòria a Franco, seria més tard “demolida pel mateix Orwell, en el seu assaig de 1942 *Recordant la Guerra d'Espanya*:

L'odi que la República Espanyola va suscitar en milionaris, ducs, cardenals, *play-boys*, *espadones* i altres ja seria suficient per si sol per saber el que es coïa. En essència va ser una guerra de classes. Si s'hagués guanyat, s'hauria enfortit la causa de la gent corrent a tot arreu; però es va perdre, i els inversors de tot el món es van fregar les mans. Això és el que va passar, en el fons. La resta no va ser més que 'focs d'artifici'. [...] El resultat de la Guerra d'Espanya es va determinar a Londres, a París, a Roma, a Berlín, però no a Espanya. Després de l'estiu del 1937, els que veïen les coses tal com eren es van adonar que el Govern no podria guanyar la guerra si no es produïa un canvi radical a en l'escena internacional. [...] La tesi trotskista que la guerra s'hauria guanyat si no s'hagués sabotejat la revolució era probablement falsa. Nacionalitzar fàbriques, demolir esglésies i publicar manifestos revolucionaris no hauria augmentat l'eficàcia dels exèrcits. Els feixistes van guanyar perquè eren més forts: tenien armes modernes i els altres, no. Cap estratègia política hauria compensat aquest factor.³⁰

És evident que, fins i tot abans de l'assaig del 1942 i, de fet, en el moment en què es va publicar el llibre mateix, Orwell ja havia canviat significativament d'opinió respecte del que hi va escriure. Tot i això, quan va morir, al gener del 1950, la tirada inicial de 1.500 còpies encara no s'havia esgotat. Segons Peter Davison, el meticulós editor dels seus papers, Orwell havia pensat en la idea d'una segona edició revisada del llibre. El primer pas cap a un text corregit es va fer a l'estiu del 1938, a la seva correspondència amb Yvonne Davet, la traductora de l'edició francesa, la qual es publicarà finalment amb les correccions el 1955. Com va explicar Davison, abans de morir Orwell “va deixar uns apunts al seu executor literari

³⁰ Escrit el 1942, i inicialment publicat de manera incompleta a New Road, juny del 1943. Peter Davison (ed.): Orwell in Spain, Penguin Classics, Londres, 2001, pp. 343-364. La història de la publicació, pp. 343-344; la cita, pp. 357-358.

indicant el que volia canviar”, i també va enviar una còpia anotada del llibre a Roger Senhouse, director de la seva editorial, Secker & Warburg.

Senhouse, desafortunadament, no va fer cas de les peticions d'Orwell, i la Uniform Edition es va limitar a reimprimir el text del 1938, amb errors addicionals. El més evident d'aquests errors va ser l'eliminació dels capítols v i xi del cos del llibre, per transferir-los com a apèndixs al final del llibre, on Orwell va considerar més apropiat ubicar els comentaris històrics i polítics, separant-los del que, d'altra banda, era un relat personal de les seves experiències.

Aquestes esmenes no van aparèixer fins a l'edició curada per Davison, el 1986. Els canvis fets segons els apunts d'Orwell —la reubicació dels dos capítols i la correcció de diversos petits errors factuais, com la confusió entre la Guàrdia Civil profranquista i la Guàrdia d'Assalt republicana— fan poc per alinear el text amb les opinions expressades en moltes cartes i articles escrits després d'acabar el llibre. Hom té la impressió que el ferotgement anticomunista Orwell de la Guerra Freda estava ben satisfet de deixar en bona part *Homenatge a Catalunya* tal com ja estava, tot i saber que la interpretació de la posició de la República Espanyola presentada al seu llibre estava equivocada.³¹

S'ha de reconèixer a Orwell que, a *Recordant la Guerra d'Espanya*, va poder arribar a una conclusió que reflecteix les seves converses amb el doctor Negrín a Londres. El 1937, les seves interpretacions, en canvi, estaven basades en la ignorància. Un exemple il·lustratiu el proporcionen les seves nombroses referències a *Homenatge a Lleida*, “la màxima fortalesa del POUM”, on, després de ser ferit, va ser hospitalitzat, i on més tard, buscant els seus papers de llicència, va passar un temps pràcticament com a turista.³² El que Orwell no menciona és que Lleida va patir terribles atrocitats a mans tant del POUM local com de les columnes anarquistes de Barcelona. El terror descontrolat va ser la norma durant un breu període, amb desenes d'afusellats entre civils, oficials, guàrdies civils, sacerdots i novicis. D'aquesta manera, a mesura que les columnes anarquistes de Barcelona passaven per la província de Lleida, dirigit-se cap a Aragó durant els primers mesos de la guerra, van executar tota persona considerada feixista, és a dir, clergat i catòlics practicants, terratinents i comerciants. El terror individual a Lleida es va convertir en terror col·lectiu quan el POUM va col·laborar amb la CNT i la UGT per crear un comitè de salut pública, que va fer molt poc per impedir la crema de la majoria de les esglésies de la ciutat i una onada d'assassinats. El comissari d'ordre públic del POUM, Josep Rodés Bley, va col·laborar amb els membres de la FAI per imposar una onada de criminalitat a la ciutat. A

³¹ Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, cit., p. 133–135; Peter Davison (ed.): *Orwell in Spain*, cit., p. 28–30. L'edició revisada de Davison apareix a Peter Davison (ed.): *Orwell in Spain*, opus.cit., pp. 31–215.

³² George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 204–207, pp. 220–223, p. 278.

finals d'octubre, més de 250 persones havien estat assassinades.³³ En altres parts de la província, la presa de control per part del POUM va fer que les collites es podriessin i que les fàbriques s'abandonessin. Els que remarcaven que s'havia d'organitzar l'economia eren denunciats com a reaccionaris. El comitè del POUM semblava més preocupat per donar-se bona vida a les cases requisades als rics.³⁴

Abans que els Fets de Maig del 1937 de Barcelona arribessin al seu punt culminant, les tensions socials i polítiques havien anat augmentant durant aquells mesos. Quan Orwell va arribar a Barcelona a finals de desembre del 1936, la Generalitat ja estava recuperant els seus poders de les mans dels grups revolucionaris responsables del caos econòmic i de moltes atrocitats; no obstant això, es va emocionar veient el que quedava de la revolució del juliol del 1936. Orwell va anotar la seva reacció en un dels seus fragments més admirats:

Era la primera vegada que em trobava en una ciutat on manava la classe obrera. Pràcticament tots els edificis importants havien estat ocupats pels treballadors i apareixien decorats amb banderes vermelles o amb la bandera vermella i negra dels anarquistes; les parets estaven plenes de dibuixos amb la falç i el martell i de les inicials dels partits revolucionaris; gairebé totes les esglésies havien estat saquejades i les imatges cremades. Equips d'obriers es dedicaven a enderrocar sistemàticament els temples. Totes les botigues i els cafès exhibien una inscripció fent constar que havien estat col·lectivitzats i s'havien pintat les caixes de vermell i negre. [...] I el més sorprenent de tot era l'aspecte d'aquesta multitud. En aparença, era una ciutat on les classes riques havien deixat pràcticament d'existir. A part d'un petit nombre de dones i d'estrangers, no es veia gent "mudada". Gairebé tothom portava roba de treball o granota blava, o alguna variant de l'uniforme milicià. Tot plegat resultava estrany i commovedor. Hi havia en tot allò moltes coses que jo no entenia, i en certs aspectes moltes que no

³³ Frederic Escofet: *Al servei de Catalunya i de la República*, Edicions Catalanes, París, 1973, vol. II, p. 376; Jaume Barrull Pelegrí: *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1937)*, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 1995, pp. 19-33; Jaume Barrull Pelegrí, Conxita Mir Curcó (coord.): *Violència política i ruptura social a Espanya 1936-1945*, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 1994, pp. 67-79; Josep Maria Solé i Sabaté, Joan Villarroja i Font: *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989-1990, vol. I, pp. 87-88, vol. II, pp. 467-484; Antonio Montero Moreno: *Historia de la persecución religiosa en España, 1936-1939*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2004, pp. 369-373; Joan Pons Garlandí: *Un republicà enmig de faistes*, Edicions 62, Barcelona, 2008, pp. 80-83 i p. 89; Francesc Viadiu i Vendrell: *Delegat d'Ordre Públic a "Lleida la roja"*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1979, pp. 29-40, pp. 83-98.

³⁴ Tomàs Pàmies, Teresa Pàmies: *Testament a Praga*, Destino, Barcelona, 1971, pp. 128-131, pp. 135-139; Josep Maria Solé i Sabaté, Joan Villarroja i Font: *La repressió a la rera guarda*, opus.cit., vol. II, pp. 447-449.

m'agradaven, però immediatament vaig reconèixer en l'ambient un estat de coses per les quals valia la pena lluitar.³⁵

La declaració d'Orwell que tothom portava només roba de treball era una enorme exageració. Per exemple, el noticiari cinematogràfic sobre els funerals de Buenaventura Durruti va revelar que, entre les desenes de milers d'assistents, els homes amb el cap descobert eren una minoria, i que la majoria portaven jaquetes, corbates i barrets.³⁶ Ara bé, al gener del 1937, no va percebre l'abast del conflicte entre la Generalitat i els anarquistes i el POUM, ni va ser conscient de les dimensions de la violència gratuïta que havia acompanyat la revolució social. En canvi, el sociòleg austríac Franz Borkenau, que havia vist la Barcelona revolucionària de l'agost del 1936, anotava al setembre al seu diari: "En comparació amb l'agost, la ciutat està buida i tranquil·la; la febre revolucionària s'està apagant. [...] A l'agost era perillós portar un barret: ara a ningú li importaria això."³⁷

El llibre de Borkenau va rebre un ressenya ben entusiasta per part del mateix Orwell el juliol de 1937, just quan estava començant a escriure *Homenatge a Catalunya*, el qual va mencionar com "de molt, el millor dels llibres que han aparegut fins ara sobre la guerra espanyola".³⁸ De fet, moltes fonts confirmen el relat de Borkenau, i suggereixen que el testimoni d'Orwell sobre l'atmosfera revolucionària del gener del 1937 tenia una part d'il·lusió: segons ell, la Generalitat i els comunistes van ser els responsables de l'absència d'aquesta atmosfera en allò que veuria a finals de la primavera.³⁹ En realitat, no tots els treballadors creien en la revolució: de fet, els sindicats s'havien vist inundats per nous membres que només buscaven amagar les seves anteriors idees polítiques o que, senzillament, volien tenir accés a les cuines col·lectives, a allotjament o a tractament hospitalari, o obtenir l'exempció del servei militar. La CNT va passar dels 175.000 membres aproximats d'abans de la guerra a gairebé un milió. Hi havia també qui s'aprofitava de la nova situació per treballar menys i cobrar salaris més elevats. La Generalitat havia accedit pagar els sous pels dies perduts a causa de la revolució: no obstant això, una mesura que havia de ser temporània es va convertir en permanent, i molts consells de fàbrica van continuar rebent diners sense produir res. Les sol·licituds dels dirigents sindicals per demanar més treball i sacrifici eren freqüentment ignorades, es va fer habitual no pagar les factures dels serveis públics i, pels carrers,

³⁵ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 35-36.

³⁶ El Sindicat Únic d'Espectacles Públics de la CNT-FAI va realitzar una pel·lícula de deu minuts que es pot veure a <https://www.youtube.com/watch?v=1k4HzLpuF-0>. Vegeu la introducció comentada de Julián Casanova a la col·lecció de DVD *La Guerra* filmada, Filmoteca Española, Madrid, 2009.

³⁷ Franz Borkenau: *The Spanish Cockpit*, Faber & Faber, Londres, 1937, p. 169, pp. 174-176.

³⁸ *Time and Tide*, 31 de juliol del 1937. Sobre l'estada de Borkenau a Espanya, vegeu Jan Kurzke, Kate Mangan: "The Good Comrade" (manuscrit no publicat), Jan Kurzke Papers, Arxius de l'Institut Internacional d'Història Social, Amsterdam, pp. 272-273 i pp. 303-307.

³⁹ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 269-270.

estaven reapareixent les distincions de classe. En resposta a l'apatia i a l'absentisme, els dirigents de la CNT es van mostrar més comprensius amb el control estatal.⁴⁰

La creixent tensió que Orwell va trobar a Barcelona quan hi va tornar a l'abril del 1937 no era el resultat de la malícia dels comunistes, sinó que s'havia vist fortament exacerbada per les dificultats econòmiques i socials causades per la guerra. Al desembre del 1936, la població de Catalunya havia augmentat amb l'arribada de 300.000 refugiats: un 10% de la població de tota la regió, i probablement un 40% de la població de la mateixa Barcelona. Després de la derrota republicana a Màlaga, al febrer del 1937, els números es van disparar encara més. La tensió causada per la necessitat d'allotjar i alimentar els nouvinguts agreujaria ulteriorment els conflictes ja existents. Fins al desembre del 1936, moment fins al qual la CNT havia controlat el Departament de Proveïments, la solució dels anarquistes havia estat la requisició d'aliments, amb la imposició de preus artificialment baixos. Això acabaria provocant escassetat i inflació, ja que els agricultors es van resistir a la mesura acaparant les existències i venent al mercat negre. A mitjan desembre, el partit comunista català PSUC, que tenia un fort suport de la classe mitjana rural i urbana, es va fer càrrec del departament, amb un enfocament més basat en el mercat: això va enfurismar els anarquistes, però no va solucionar el problema. A més, Catalunya també havia d'importar aliments, però no tenia divises per comprar-los. A Barcelona, es van produir revoltes pel pa, així com enfrontaments armats entre la CNT-FAI i el PSUC pel control dels dipòsits d'aliments.⁴¹ El president català Lluís Companys ja estava en ruta de col·lisió amb la CNT: determinat a posar fi als excessos anarquistes, ja havia restablert les forces de policia convencionals a l'octubre.⁴² A més, per afavorir l'esforç bèl·lic, Companys volia establir un control centralitzat sobre la indústria.

La postura de Companys sobre tots aquests temes va rebre un ampli suport per part del PSUC que, en els últims mesos del 1936, ja estava fent campanya per l'expulsió del POUM del Govern català. A l'igual que Companys, la direcció del PSUC creia que la crida del POUM a favor d'un front revolucionari obrer amb la CNT estava minant l'esforç bèl·lic. A més, el POUM era un objectiu

⁴⁰ Albert Pérez Baró: *Treinta meses de colectivismo en Cataluña (1936-1939)*, Ariel, Barcelona, 1974, pp. 45-47; Michael Seidman: *Workers against Work. Labour in Paris and Barcelona during the Popular Fronts*, University of California Press, Berkeley, 1991, pp. 160-171; Robert Stradling: *History and Legend*, opus.cit., p. 57; Michael Seidman: "The Unorwellian Barcelona", *European History Quarterly*, vol. 20, n. 2, abril del 1990, pp. 163-180.

⁴¹ Josep Maria Bricall: *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939). Evolució i formes de la producció industrial*, Edicions 62, Barcelona, 1970, pp. 93-104; Helen Graham: *The Spanish Republic at War 1936-1939*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 254-256; Pelai Pagès i Blanch: *Cataluña en guerra y en revolución 1936-1939*, Ediciones Espuela de Plata, Sevilla, 2007, pp. 189-194.

⁴² Josep Antoni Pozo González: *La Catalunya antifeixista. El govern Tarradellas enfront de la crisi política i el conflicte social (setembre de 1936 - abril de 1937)*, Edicions Dau, Barcelona, 2012, pp. 153-172; François Godicheau: *La guerre d'Espagne. République et Révolution en Catalogne (1936-1939)*, Odile Jacob, Paris, 2004, pp. 138-145.

dels comunistes pels seus propis punts de vista, que, si bé no eren estrictament trotskistes, podien fàcilment presentar-se com a tals. El 12 de desembre, el secretari general del PSUC, Joan Comorera, havia obert una crisi de gabinet en demanar l'expulsió del líder del POUM, Andreu Nin, del seu càrrec de conseller de Justícia de la Generalitat. Comorera va declarar que el POUM, amb les seves obertes crítiques públiques del judici i l'execució dels antics bolxevics Kàmenev i Zinóviev, estava atacant l'únic poderós aliat de la República, la Unió Soviètica, i, per tant, era efectivament culpable de traïció.⁴³ El cònsol general rus a Barcelona, Vladímir Antónov-Ovséienko, va dir a Companys que la continuació de l'ajuda soviètica requeria que s'eliminessin els obstacles per a un esforç bèl·lic unificat. Amb imminents lliuraments d'armes, i una crisi alimentària amenaçant, Companys va acceptar, i en la remodelació de gabinet del 16 de desembre, Nin va ser retirat.⁴⁴ Companys va posar Comorera a càrrec dels proveïments, com a primer pas cap a un retorn al mercat lliure. Només era una qüestió de temps abans que es desencadenés un conflicte obert entre els comitès de la CNT i el POUM, d'una banda, i el partit del mateix Companys —la progressista Esquerra Republicana de Catalunya— i el PSUC, de l'altra.⁴⁵

Animat per Antónov-Ovséienko, el PSUC va denunciar el POUM com a “espies feixistes” i “agents trotskistes”, i va demanar-ne l'eliminació.⁴⁶ De totes maneres, l'hostilitat cap a l'esquerra antiestalinista no era només una qüestió de paranoies russes. Els republicans, els socialistes, els comunistes i nombrosos observadors estrangers estaven cada cop més convençuts que els anarquistes catalans no estaven plenament compromesos amb l'esforç bèl·lic. Elements de la CNT estaven important i acaparant armes a Barcelona en previsió del dia en què poguessin fer la seva pròpia revolució.⁴⁷ A mitjan març, diversos centenars d'anarquistes que s'havien oposat a la militarització de les milícies van abandonar el front a Gelsa (Saragossa) i es van emportar les seves armes a la capital catalana. Inspirats per

⁴³ Miquel Caminal: Joan Comorera. II Guerra i revolució (1936-1939), Editorial Empúries, Barcelona, 1984, pp. 62-72.

⁴⁴ Burnett Bolloten: The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 1991, p. 411 (basat en una entrevista amb Miguel Serra Pàmies, del grup dirigent del PSUC). Vegeu també David T. Cattell: Communism and the Spanish Civil War, University of California Press, Berkeley, 1955, p. 109; Rudolf Rocker: Extranjeros en España, Ediciones Imán, Buenos Aires, 1938, p. 91.

⁴⁵ Sobre els orígens socials del conflicte de Barcelona, vegeu Helen Graham: “Against the State”: a genealogy of the Barcelona May Days (1937), European History Quarterly, 29:4, octubre del 1999, pp. 485-542.

⁴⁶ Àngel Viñas: El escudo de la República. El oro de España, la apuesta soviètica y los hechos de mayo de 1937, Crítica, Barcelona, 2007, pp. 488-493; els informes d'intel·ligència russos són reproduïts a Ronald Radosh, Mary R. Habeck, Grigory Sevostianov (eds.): Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War, Yale University Press, New Haven, 2001, pp. 131-133 i pp. 178-184.

⁴⁷ Josep Sánchez Cervelló: ¿Por qué hemos sido derrotados? Las divergencias republicanas y otras cuestiones, Flor del Viento, Barcelona, 2006, pp. 119-132.

l'extremista separatista català Jaume Balius i Mir, s'oposaven a la participació dels líders de la CNT en el Govern central i volien crear una avantguarda revolucionària. El 17 de març van formar el grup conegut com a *els Amics de Durruti* i, en poques setmanes, van reclutar cinc mil membres de la CNT. Fins i tot el ministre anarquista de Justícia, Juan García Oliver, considerava Balius un boig. Orwell descriu alegrement el grup com a “petit” i “ferotgement hostil” al POUM, tot i que Andreu Nin hagués rebut molt positivament aquesta nova organització.⁴⁸ A més, després de la caiguda de Màlaga, els russos —especialment el nouvingut delegat del Comintern, Boris Stepanov— van pensar en un sabotatge i una traïció: inevitablement, això va centrar l'atenció sobre els “trotskistes” locals, el POUM.

Utilitzant la seva influència per insistir que s'havien d'abandonar “els experiments a la indústria i especialment entre els camperols”, els russos es feien ressò de la presència d'una oposició social molt real a les polítiques del POUM i de la CNT, especialment entre els petits agricultors que donaven suport al PSUC. Considerant les crítiques subversives del POUM a l'esforç bèl·lic republicà i que les seves milícies estaven desplegades en un front menys important, era gairebé inevitable que les seves unitats tinguessin escassetat d'armament. Orwell i altres es van queixar que les unitats del POUM havien de conformar-se amb uniformes esparracats, mal equipats i escassament subministrats d'aliments i municions. Tot i això, aquestes queixes també es repetien en fronts molt més actius que el que coneixia Orwell, i a conseqüència d'una patent escassetat més que no pas per discriminacions polítiques. D'altra banda, Orwell va comentar, amb aprovació, que a Barcelona “els obrers tenien armes a les mans i, llavors, es resistien a abandonar-les. (Encara un any més tard es calculava que els anarcosindicalistes de Catalunya posseïen 30.000 fusells.)”. Més tard va admetre que, després dels Fets de Maig, “en els reductes de la CNT es van portar a terme requisites d'enormes quantitats d'armament, si bé estic segur que moltes armes es van escapar de les mans del Govern”.⁴⁹ A l'agost del 1937, Orwell va acusar, de manera generalitzada, que “un govern que envia al front nois de quinze anys amb rifles de quaranta anys, i que manté els homes més madurs i l'armament més nou a la rereguarda, és un govern que clarament té més por de la revolució que no pas dels feixistes”. Un punt de vista similar va ser expressat per Ricardo Sanz, líder de la Columna Durruti després de novembre del 1936.⁵⁰ No obstant això, Diego Abad de Santillán, destacat intel·

⁴⁸ Agustín Guillamón: *The Friends of Durruti Group: 1937-1939*, AK Press, Edimburg, 1996, pp. 22-45 i pp. 57-58; Agustín Guillamón: *Barricadas en Barcelona. La CNT de la victoria de julio de 1936 a la necesaria derrota de mayo de 1937*, Ediciones Espartaco Internacional, Barcelona, 2007, pp. 139-148; Juan García Oliver: *El eco de los pasos*, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978, p. 420 i p. 443. Orwell sobre els Amics de Durruti, *Homenatge*, opus.cit., pp. 299-300 i p. 319.

⁴⁹ George Orwell: *Homenatge*, cit., p. 265 i p. 187.

⁵⁰ George Orwell: “Eye-witness in Barcelona”, *Controversy*, agost del 1937, reimprès a Peter Davison (ed.): *Orwell in Spain*, cit., p. 234-241 (cita a la p. 238); Ricardo Sanz: *Los que fuimos a*

lectual anarquista i ministre d'Economia de la CNT a la Generalitat, va escriure, el 1940, que, per ràbia del mateix Durruti, els grups revolucionaris tenien 60.000 fusells a Barcelona, el doble de la quantitat en mans de les columnes al front d'Aragó, i que es negaven tant a entregar-los com a marxar al front per lluitar.⁵¹

És inevitable que Orwell, atesa la seva modesta posició en una milícia del POUM, no pogués tenir una visió més general en termes d'aprovisionaments d'aliments, esforç bèl·lic i situació internacional. Per això, a *Homenatge a Catalunya* fa una sèrie de comentaris ingenus i, pels lectors posteriors, enganyosos. En particular, si bé està ben disposat a criticar el PSUC, tindrà en canvi, una visió especialment favorable dels anarquistes en general, cosa que li impedeix veure les perjudicials conseqüències de les accions de grups militants com els Amics de Durruti. Orwell sembla no saber que una part important dels dirigents de la CNT, havent acceptat la seva participació al Govern republicà al novembre del 1936, era cada vegada més propensa a acceptar la necessitat de prioritzar l'esforç bèl·lic. Tot i això, presenta la resistència a la pèrdua de poder revolucionari com l'opinió majoritària de les bases anarquistes i poumistes, especialment a Barcelona.

Orwell també critica els esforços de la Generalitat per recuperar els seus poders dels sindicats revolucionaris, sense veure aquests esforços en el context de les reaccions internacionals; encara menys els veu en el context del trastorn econòmic i social causat per la guerra. En paral·lel als conflictes sobre l'escassetat d'aliments i la col·lectivització, s'havia generat un altre enfrontament quan les forces de l'ordre van intentar frenar les gairebé set-cents "unitats de control i seguretat", conegudes com *patrulles de control*, que s'havien creat durant els primers dies de la guerra. Sota la direcció del fanàtic membre de la FAI Aurelio Fernández Sánchez, els seus membres armats constituïen una barreja de militants compromesos amb l'eliminació de l'antic ordre burgès i de criminals comuns recentment alliberats. En general, van actuar arbitràriament, registrant i sovint saquejant cases, detenint persones denunciades com a dretanes i, sovint, matant-les. Com a resultat, a principis d'agost del 1936 havien comès molts crims, i més de cinc-cents civils havien resultat assassinats a Barcelona.⁵²

Orwell, potser desconexedor d'això, veia les patrulles com un significatiu èxit revolucionari: "Juntament amb la col·lectivització de la indústria i dels transports

Madrid. Columna Durruti 26 División, Imprimerie Dulaurier, Tolosa, 1969, p. 151. Vegeu també Robert Stradling: *History and Legend*, opus.cit., pp. 59-60.

⁵¹ Diego Abad de Santillán: *Por qué perdimos la guerra. Una contribución a la historia de la tragedia española*, 2a edició, G. del Toro, Madrid, 1975, pp. 90-91, pp. 179-180; Burnett Bolloten: *The Spanish Civil War*, opus.cit., pp. 865-866.

⁵² Juan García Oliver: *El eco de los pasos*, opus.cit., pp. 181-182, pp. 209-212, pp. 231-233; Diego Abad de Santillán: *Por qué perdimos la guerra*, opus.cit., pp. 80-81 i p. 93; Joan Pons Garlandí: *Un republicà*, opus.cit., pp. 88-92 i p.145; Francisco Lacruz: *El alzamiento, la revolución y el terror en Barcelona*, Librería Arysel, Barcelona, 1943, pp. 118-121, pp. 130-131; Josep Maria Solé i Sabaté, Joan Villarroya i Font: *La repressió a la rera guarda*, opus. cit., I, p. 8, pp. 72-78, pp. 94-100; Gregorio

s'intentà d'establir un rudiment de govern obrer per mitjà de comitès locals, patrulles obreres per substituir les forces policiaques procapitalistes, milícies obreres basades en els sindicats, i així successivament.⁵³ Després de l'assassinat de més de trenta membres de la Guàrdia Nacional Republicana (l'antiga Guàrdia Civil), a principis de març, la Generalitat va dissoldre el Comitè de Defensa controlat per la CNT, i va assumir el poder de dissoldre també tots els comitès locals de policia i milícies. La Guàrdia d'Assalt i la Guàrdia Nacional Republicana es van fusionar en un únic cos de policia català, als oficials del qual es va impedir pertànyer a qualsevol partit polític o sindicat. Deu dies més tard, el Govern central republicà va ordenar que totes les organitzacions obreres, comitès, patrulles i treballadors individuals lliuessin les seves armes, en un procés supervisat pel conseller d'Interior de la Generalitat, Artemí Aiguader, d'ERC.⁵⁴

Al mateix moment, al llarg de la frontera francesa, s'anaven produint enfrontaments cada cop més sagnants, entre la policia de fronteres, els carrabiners i els comitès de la CNT, pel control de les duanes, en mans d'aquests últims des de juliol del 1936. Orwell descriu tot això en termes completament erronis, en un llarg apartat en el qual critica la decisió tant del Govern central com de la Generalitat de desmantellar la revolució: "A Puigcerdà, a la frontera francesa, un grup de carrabiners havia rebut l'ordre d'ocupar la duana, prèviament controlada pels anarquistes, i Antonio Martín, un conegut anarquista, va morir en l'acció." Lluny de ser l'admirable revolucionari descrit per Orwell, Antonio Martín Escudero, conegut com *el Cojo de Màlaga*, era un activista de la FAI i un contrabandista que controlava la zona de la frontera pirinenca francocatalana a la Cerdanya. Allà, ell i altres militants de la FAI van dur a terme actes de bandolerisme i atrocitats contra el clergat, extorsionant sistemàticament tots aquells que volien passar a França: molts van ser assassinats un cop lliurats els seus objectes de valor. Aquestes patrulles de frontera també facilitaven el contraban de béns robats —de vegades per a

Rodríguez Fernández: *El hábito y la cruz. Religiosas asesinadas en la guerra civil española*, EDI-BESA, Madrid, 2006, pp. 298-311; Francisco Gutiérrez Latorre: *La República del crimen, Mare Nostrum*, Barcelona, 1989, pp. 36-37 i pp. 44-47; Joan Villarroja i Font: *Revolució i guerra civil a Badalona 1936-1939*, Mascaró de Proa, Badalona, 1986, pp. 33-38; Josep M. Cuyàs Tolosa: *Diari de guerra. Badalona, 1936-1939*, 2 vols, Museu de Badalona, Badalona, 2006, vol. I, p. 144, p. 206 i p. 249, vol. II, pp. 12-14, pp. 37-38, p. 57, p. 82 i p. 353; Toni Orensanz: *L'Òmnibus de la mort: Parada Falset, Ara Llibres, Badalona*, 2008, pp. 135-140 i pp. 266-269; Jordi Piqué i Padró: *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998, pp. 147-154; Isidre Cunill: *Los sicarios de la retaguarda (1936-1939)*. In *odium fidei: La verdad del genocidio contra el clero en Catalunya*, Styria, Barcelona, 2010, pp. 111-124.

⁵³ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 265.

⁵⁴ Josep Sánchez Cervelló: *¿Por qué hemos sido derrotados?*, opus.cit., pp. 115-117; Ferran Gallego: *Barcelona, mayo de 1937*, Debate, Barcelona, 2007, pp. 340-349; Josep Maria Solé i Sabaté, Joan Villarroja i Font: *La repressió a la reraguarda*, cit., I, pp. 108-109; Helen Graham: *The Spanish Republic*, opus.cit., pp. 261-2; Pierre Broué, Emile Témime: *The Revolution and the Civil War in Spain*, Faber & Faber, Londres, 1972, pp. 281-282.

benefici particular, de vegades per a la compra d'armament— per les patrulles de la FAI a Barcelona.⁵⁵ A finals d'abril, la situació a la Cerdanya va arribar a un punt crític. El control de la frontera tenia una especial importància per als dirigents de la FAI, tant per a l'exportació sense restriccions d'objectes robats o requisats com per a la importació d'armament, no destinat al front, sinó a la rereguarda.

Martín va imposar gravàmens a les petites ciutats de la Cerdanya, i els alcaldes de la zona estaven decidits a posar fi al seu regnat de terror. Finalment, a l'abril, van començar a rebre suport d'Artemí Aiguader. Informat des de Barcelona que s'estaven reunint forces contra ell al petit poble de Bellver, Martín va dirigir un important atac de la seva milícia contra la ciutat. No obstant això, la gent del poble va repel·lir els atacants i, en el tiroteig, Martín i alguns dels seus homes van morir.⁵⁶ L'incident va ser comentat en alguns cercles anarquistes, tot convertint el bandit Martín en un màrtir, no tirotejat a Bellver pels defensors del poble, sinó assassinat a Puigcerdà per les forces de la Generalitat. Presumiblement, aquesta és la font de la versió d'Orwell.⁵⁷

Mentre Orwell era a Aragó, a Barcelona la tensió social anava creixent, com a conseqüència del racionament, de l'escassetat, de la inflació, de l'especulació i del creixement del mercat negre. Hi va haver violentes i massives manifestacions de dones contra l'augment dels preus dels aliments i del combustible. La tensió es va intensificar encara més a partir de mitjan març, quan, en resposta a la dissolució de les patrulles per part de la Generalitat, i de la seva exigència que totes les organitzacions de treballadors cedissin les seves armes, la CNT es va retirar del Govern català. En un dels molts enfrontaments resultants, es va produir l'assassinat de Roldán Cortada, membre del PSUC i secretari de Rafael Vidiella, conseller de Treball de la Generalitat. El nivell de les hostilitats va persuadir la Generalitat de prohibir les tradicionals manifestacions del Primer de Maig, cosa que, inevitablement, va ser vista com una provocació per part dels militants de la CNT.

⁵⁵ Joan Pons Garlandí: *Un republicà*, opus.cit., pp. 68-70, pp. 86-89 i p. 95; Josep Maria Solé i Sabaté, Joan Villarroja i Font: *La repressió a la rereguarda*, opus.cit., I, pp. 79-81; Gregorio Rodríguez Fernández: *El hábito y la cruz*, opus.cit., pp. 298-311; Antonio Montero Moreno: *Historia de la persecución religiosa*, opus.cit., pp. 526-529.

⁵⁶ Joan Pons i Porta, Josep Maria Solé i Sabaté: *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-1939)*. El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991, pp. 33-46; pp.133-141, pp. 154-176; Joan Pons Garlandí: *Un republicà*, opus.cit., pp. 86-89, pp. 150-154; Carles Gerhard, *Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-1939)*, Publicacions de la l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1982, pp. 490-491; Manuel Benavides: *Guerra y revolución en Cataluña*, Ediciones Roca, Mèxic, 1978, p. 344, pp. 351-362 i p. 371.

⁵⁷ Joan Pons i Porta, Josep Maria Solé i Sabaté: *Anarquia i República*, opus.cit., pp. 142-154; José Peirats: *La CNT en la revolución española*, 2a edició, Ruedo Ibérico, París, 1971, vol. II, p. 138; César M. Lorenzo: *Los anarquistas españoles y el poder*, Ruedo Ibérico, París, 1972, p. 90 i p. 215; Grandizo Munis: *Jalones de derrota, promesa de victoria [España 1930-1939]*, Editorial Lucha Obrera, Mèxic, 1948, p. 298.

A principis de maig, la crisi va esclatar. El detonant immediat va ser la incursió a la central telefònica de Barcelona —controlada per la CNT—, ordenada el 3 de maig per Aiguader i duta a terme pel bel·ligerant comissari de policia Eusebio Rodríguez Salas. Aiguader seguia les instruccions de Companys, que havia estat humiliat en assabentar-se que un operador de la CNT havia interromput una trucada telefònica del president Azaña. Òbviament, l'Estat necessitava controlar el principal sistema de comunicacions. De totes maneres, arran del progressiu deteriorament de les condicions i de la tosquedat de la policia durant els tres mesos anteriors, aquest episodi va portar a l'esclat de la lluita als carrers: una guerra civil a petita escala dins de la Guerra Civil. Companys va subestimar la intensitat de la resistència de la CNT als seus esforços per reafirmar el poder estatal. Es van aixecar barricades al centre de Barcelona. Amb el POUM, alguns elements de la CNT —especialment els Amics de Durruti— es van enfrontar a les forces de la Generalitat i del PSUC.⁵⁸

Els combats van posar de manifest el dilema fonamental de la CNT. Els anarquistes podien guanyar a Barcelona, i a altres ciutats catalanes, només a costa d'un bany de sang que finalment faria perdre la guerra a la República. Haurien de retirar les seves tropes d'Aragó, per després lluitar, al mateix temps, contra el Govern republicà i contra els franquistes. En conseqüència, i amb l'aprovació dels ministres anarquistes, el Govern de València va proporcionar els decisius reforços policials, que, finalment, van decidir el resultat final. Tanmateix, els va proporcionar només a canvi que la Generalitat retornés el control de l'exèrcit de Catalunya i la responsabilitat de l'ordre públic. Diversos centenars de membres de la CNT i del POUM van ser detinguts, tot i que la necessitat de tornar a posar en marxa les indústries bèl·liques va limitar l'escala de la repressió. I tot això estava passant mentre el País Basc estava caient en mans de Franco.

El POUM estava ara exposat a l'hostilitat comunista. Andreu Nin i els altres dirigents del POUM havien superat àmpliament la CNT en la combativitat de les declaracions revolucionàries durant la crisi. I en la victòria, els comunistes eren qualsevol cosa menys magnànims: s'accontentarien amb ni més ni menys que la destrucció completa del POUM. Orwell va notar que "hi havia en l'aire un ambient particularment desagradable, una atmosfera de sospita, de por, d'incertitud i d'odi mal dissimulat". Nin va ser assassinat per un petit grup d'agents de l'NKVD.⁵⁹ Immediatament després d'acabar-se els combats a Barcelona, els comunistes van exigir al President del Consell de Ministres Francisco Largo Caballero la dissolució del POUM i la detenció dels seus dirigents. Quan Largo s'hi va negar, va ser obli-

⁵⁸ Miquel Caminal: Joan Comorera, opus.cit., p. 120; Ferran Gallego: Barcelona, mayo de 1937, opus.cit., p. 379, p. 413 i pp. 430-449; Ángel Viñas: El escudo, opus.cit., pp. 494-495; Manuel Benavides: Guerra y revolución, opus.cit., pp. 370-375.

⁵⁹ Paul Preston: L'holocaust espanyol. Odi i extermini en la Guerra Civil i després, Editorial Base, Barcelona, 2011, pp. 671-676.

gat a dimitir, i va ser substituït pel doctor Juan Negrín. A partir d'aquell moment, es va desmantellar imparablement el que quedava de les realitzacions revolucionàries dels primers temps de la guerra. L'esforç de guerra seguiria la direcció dictada pels republicans i pels socialistes moderats, que havien ocupat els ministeris clau del Govern.

És difícil no arribar a la conclusió que Orwell no sabia res d'això, ni mentre es trobava al front d'Aragó, ni durant la seva breu estada a Barcelona. Quan va tornar a Anglaterra, estava esgotat. El novel·lista nord-americà John Dos Passos, que va topar-se amb ell al seu hotel, quan estava a punt d'abandonar la capital catalana, va descriure Orwell en el seu relat fictici com:

Un anglès desmanegat amb el braç en cabestrell. Vestia un uniforme esparracat. Al costat del seu cap, un casquet de caserna estranger s'arrecerava entre uns abundants i ondulats cabells negres. La seva cara allargada, amb profundes línies a les galtes, es distingia per un parell d'ulls negres increïblement atractius, amb una mirada profunda, com els ulls d'un mariner.⁶⁰

Divuit anys més tard, en el seu relat basat en els fets, Dos Passos el va descriure en termes gairebé idèntics:

El seu rostre tenia una mirada malalta. Suposo que ja estava patint de la tuberculosi que després el mataria. Semblava indescriptiblement cansat. No vam parlar gaire, però puc recordar la sensació de calma, d'alleujament de la tensió que vaig sentir en parlar finalment amb un home honest.⁶¹

Orwell i la seva dona, Eileen O'Shaughnessy, van abandonar Barcelona a cor-re-cuita, creient estar perseguits per les forces de seguretat republicanes, tot i que no s'hagi descobert cap prova d'això. El que és cert és que la seva celebritat, juntament amb el seu servei a les milícies del POUM, havia atret l'atenció de la NKVD. Estava sent vigilat per David Crook, un brigadista internacional que havia arribat a Barcelona a principis de maig. Mentre estava convalescent a Madrid, després d'haver resultat ferit a la batalla del Jarama, Crook s'havia vist abordat pel periodista comunista francès Georges Soria. Crook va ser després investigat pel *rezident* de la NKVD Lev Lazarevich Nikolsky (àlies *Alexander Mikhailovich Orlov*) i per Naum Markovich Belkin (àlies *Alexander Belyaev*), l'enllaç/conseller de l'NKVD amb la policia i els serveis de seguretat republicans. Crook seria després instruït en tècniques de vigilància, suposadament per Ramon Mercader, el posterior assassí de Trotski a Mèxic. "Després d'informar el KGB, em van suggerir fer-me passar

⁶⁰ John Dos Passos: *Century's Ebb: The Thirteenth Chronicle*, Gambit, Boston, 1975, pp. 94-96 i p. 98.

⁶¹ John Dos Passos: *The Theme Is Freedom*, Dodd & Mead, Nova York, 1956, p. 145.

per periodista. La meua veritable feina era espiair persones que els estalinistes definien trotskistes, incloent George Orwell.” Per ser a prop seu, se li va ordenar:

Quedar-se a l’Hotel Continental, al costat est de la Rambla, l’avinguda principal de Barcelona. L’Hotel Continental era el lloc de reunió d’aquells britànics a Espanya que estaven associats al Partit Laborista Independent. Entre aquests el representant oficial de l’ILP, John McNair, George Orwell, la seva dona, Eileen Blair, i el seu amic, el corpulent enginyer belga de mitjana edat, el comandant Georges Kopp.⁶²

Un informe de la policia espanyola sobre Orwell i Eileen, possiblement obra de Crook, va ser trobat als arxius del Tribunal Especial d’Espionatge i Alta Traïció, constituït al juny del 1937 per regularitzar les funcions de policia i de justícia de l’Estat.⁶³ Datat el 13 de juliol del 1937, i escrit en un espanyol molt pobre, l’informe declarava que eren “agents d’enllaç” entre l’ILP i el POUM. Aquest informe sembla haver-se basat en les cartes i els papers confiscats per la policia en registrar les pertinències que Orwell havia deixat al sanatori Maurín, als afores de Barcelona, quan va estar convalescent després de ser ferit, així com a l’Hotel Continental, on hi havia la seva dona.⁶⁴ El material confiscat durant aquests registres va estar més tard en mans de David Crook, quan es va simular la seva “detenció” per donar-li credibilitat amb els presoners del POUM respecte a qui estava espiaint. Hi ha referències a aquest material en un informe sobre Crook, en el qual afirma que Eileen mantenia una relació íntima amb Kopp (*Eileen Blair stand in intimen Beziehungen zu Kopp*).⁶⁵ El fitxer sobre els Blair a Moscou conté un inventari del material confiscat.⁶⁶

Quan Eileen va comentar al seu marit els registres policials, en els quals els seus passaports i el talonari afortunadament no van ser trobats, Orwell va anar a amagar-se pels carrers de Barcelona amb McNair i un jove camarada anomenat

⁶² Boris Volodarsky: *Stalin’s Agent: The Life and Death of Alexander Orlov*, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 216, p. 494; David Crook: *Hampstead Heath To Tian An Men. Autobiography* (www.davidcrook.net Copyright © Crook Family 1991) pp. 3–4, pp. 89–90 i pp. 97–98. L’inversemblant afirmació sobre Mercader és a Gordon Bowker: *George Orwell*, Little, Brown, Londres, 2003, p. 213. Tot i això, altres fonts suggereixen que, en aquell moment, Mercader estava servint en una unitat de primera línia. Vegeu Luís Mercader, Germán Sánchez: *Ramón Mercader mi hermano. Cincuenta años después*, Espasa-Calpe, Madrid, 1990, p. 46; Boris Volodarsky, *Stalin’s Agent*, opus.cit., p. 227.

⁶³ Javier Cervera Gil: *Contra el enemigo de la República... desde la ley*, Biblioteca Nueva, Madrid, 2015, pp. 175–176.

⁶⁴ Robert Low: “Archives show how Orwell’s 1937 held more terrors than his 1984”, *The Observer*, 5 de novembre del 1989. El document és reproduït a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 30–31. Sobre els registres, vegeu *George Orwell: Homenatge*, opus.cit., pp. 231–232.

⁶⁵ Expedient sobre David Crook a RGASPI (Arxiu Estatal Rus d’Història Política i Social) Moscou, Dossiers sobre les Brigades Internacionals, 545/6/120, pp. 79–95. Sobre la detenció simulada, vegeu David Crook: *Autobiography*, opus.cit., p. 101.

⁶⁶ Dossiers de Moscou sobre les Brigades Internacionals, 545/6/107, pp. 22–23.

Stafford Cottman. Els serveis de seguretat republicans estaven detenint militants i simpatitzants del partit. En aquest període, Orwell es va dedicar a fer una mica de turisme, posposat fins llavors, i va visitar la Sagrada Família, que va criticar com “un dels edificis més lleigs del món”. El 23 de juny, ell, Eileen, McNair i Cottman van pujar a un tren a Barcelona rumb a la frontera francesa a Portbou. Els quatre van aconseguir entrar a França, arribant a la frontera abans que qualsevol llista policial de sospitosos trotskistes estrangers.⁶⁷ De fet, l'informe als dossiers de Moscou que denunciava Orwell com a trotskista porta la data del 13 de juliol del 1937, tres setmanes després de la seva arribada a França.⁶⁸

Havent creuat la frontera de manera segura, Orwell i Eileen van quedar-se al port pesquer francès de Banyuls per relaxar-se després de les traumàtiques experiències de Barcelona. A les pàgines finals d'*Homenatge a Catalunya*, Orwell escriuria sobre els tres dies que passarien allà. Ell i la seva dona “constantment pensàvem en Espanya, la somiàvem i no paràvem de parlar-ne”. Però tot i mostrar-se amargat per tot allò que havia vist, Orwell afirmaria no sentir ni desil·lusió ni cinisme:

Semblava una cosa de folls, però tots dos ens moríem de ganes de tornar a Espanya. [...] Cosa curiosa, l'experiència, en conjunt, ha augmentat, en comptes de minvar-la, la meva fe en la decència dels éssers humans. I espero que el relat que n'he fet no sigui gaire desorientador. Jo crec que en un cas com aquest ningú no és, ni pot ser-ho, completament verídica. És difícil d'estar segur de res, excepte d'allò que has vist amb els teus ulls i, conscientment o no, tothom escriu com un partidista.⁶⁹

I Orwell no va donar mai la sensació d'haver abandonat totalment el seu compromís amb la República Espanyola. De tornada a Londres, al juliol del 1937, va escriure: “en un cert sentit, les Brigades Internacionals estan lluitant per tots nosaltres —una prima línia d'éssers humans soferts i sovint mal armats que s'interposa entre la barbàrie i, com menys en comparació, la decència”.⁷⁰ El 27 d'abril del 1938, dos dies després de la publicació d'*Homenatge a Catalunya* va escriure a Cyril Connolly:

El partit s'ha acabat, em temo. M'agradaria estar allà. La cosa espantosa és que, si es perd la guerra, això portarà simplement a una intensificació de les polítiques que

⁶⁷ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 253–255; John McNair: *Spanish Diary*, opus.cit., pp. 24–27.

⁶⁸ Dossiers de Moscou sobre les Brigades Internacionals, 545/6/107, pp. 24–25.

⁶⁹ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 256–258.

⁷⁰ Orwell, ressenya de *The Spanish Cockpit* de Franz Borkenau i *Volunteer in Spain* de John Sommerfield a *Time and Tide*, 31 de juliol del 1937, reimprès a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 51–52.

van provocar la caiguda del Govern espanyol i, abans de saber on som, ens trobarem enmig d'una altra guerra per salvar la democràcia.⁷¹

Malgrat tot el compromís d'Orwell amb la revolució i la democràcia, en alguns dels seus escrits es poden trobar proves de preocupants prejudicis. Un exemple és el seu comentari en veure, al menjador del seu hotel: “algunes famílies espanyoles benestants, que tenien tot l'aire de simpatitzar amb Franco”. Al marge d'ignorar fins a quin punt és important, pels espanyols de totes les classes socials, vestir-se bé en sortir de casa, el comentari suggereix que Orwell no s'adonava que tots aquells que fossin remotament sospitosos ja haurien estat “resolts” per les patrulles de control; a més, planteja també la qüestió de quin aspecte hauria de tenir un simpatitzant de Franco.⁷² Tres mesos després de la seva sortida d'Espanya, Orwell va rebre una carta de Nancy Cunard. Estava escrivint de part de la *Left Review* per investigar les reaccions dels escriptors a la Guerra d'Espanya. Les seves respostes seran finalment publicades per l'editorial Lawrence and Wishart, el desembre del 1937, a l'opuscle *Authors Take Sides on the Spanish War*. En aquest opuscle, cinc autors van escriure a favor de Franco, dotze es van declarar neutrals i cent vint-i-set ho van fer a favor de la República. En una resposta mordaça a Nancy Cunard, Orwell va exigir que “deixés d'enviar-me aquella fotuda porqueria”, i va afirmar: “no soc un dels teus bardaixos a la moda com Auden i Spender”. I va acabar amb una referència gratuïta al patrimoni familiar de Nancy Cunard:

No hi ha dubte que saps alguna cosa sobre la història oculta de la guerra, i que —deliberadament— t'has sumat al tripijoc de la defensa de la democràcia (és a dir, del capitalisme) per ajudar a aixafar la classe obrera espanyola i llavors, indirectament, defensar els teus petits i sòrdids profits.⁷³

Encara més radicalment ofensiu va ser el seu comentari:

Desenes de milers d'individus hi van anar a lluitar, sí, però les desenes de milions restants es van mostrar apàtics. Durant el primer any de guerra es calcula que la població britànica en conjunt va aportar als diversos fons “d'ajuda a Espanya” cosa d'un quart de milió de lliures —probablement, menys de la meitat del que gasta en cinemes en una sola setmana.

Clarament, Orwell no en sabia res dels sacrificis realitzats pels treballadors i aturats britànics per enviar aliments, subministraments mèdics i ambulàncies a

⁷¹ Reimprès a Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 145-146.

⁷² George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., p. 174.

⁷³ Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., pp. 66-68.

Espanya, ni de l'hospitalitat que es donava als nens del País Basc.⁷⁴ En moltes formes diferents —diners, menjar, ambulàncies, ajuts mèdics i acollida als nens bascos refugiats— l'ajuda humanitària dels britànics va arribar a prop dels dos milions de lliures. En termes relatius, això segueix sent una de les donacions populars més grans de la història britànica, amb la major part dels diners provinent de petits donatius individuals o de petites organitzacions. Tot i la gravetat de la depressió econòmica, la gent corrent va fer el que podia per ajudar la República Espanyola.⁷⁵

Encara que es pugui acusar Orwell de deshonestat i de culpable ignorància per allò que va escriure, una acusació difícil de sostenir és que Orwell, a Espanya, estigués treballant pels serveis secrets britànics. Robert Stradling va comentar: “Val la pena de notar que precisament aquells elements del seu teòric currículum que feien Blair apte per al lideratge a les Brigades Internacionals, el podien qualificar per ser reclutat pels serveis secrets britànics.”⁷⁶ Aquests elements eren la seva educació a Eton i el servei a la policia colonial a Birmània. Així i tot, aquesta especulació es basa en gran part en una afirmació de Peter Davison, al qual una tercera persona va dir que un membre britànic del SIM:

[...] mentre era a Espanya censurant cartes pel SIM, en va llegir unes quantes d'Orwell. Aquestes, va dir, estaven escrites en colors diferents: es va creure llavors que Orwell estava secretament enviant informacions a Anglaterra, cosa que l'hauria pogut portar a ser acusat d'espionatge.

Qualsevol informació que Orwell, considerat un trotskista, hagués enviat al seu país, hauria resultat, evidentment, sospitosa als censors comunistes: l'especulació és rebutjada per Davison. El que podria preguntar-se és si hi ha alguna connexió entre els llapis de color d'Orwell a Espanya i la seva col·laboració, el 1949, amb el semisecret Departament de Recerca d'Informacions (IRD) del Foreign Office.

⁷⁴ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., pp. 289; Hywel Francis: *Miners Against Fascism: Wales and the Spanish Civil War*, 2a edició, Lawrence & Wishart, Londres, 2012, pp. 119-32; Jim Fyrth: *The Signal Was Spain. The Aid Spain Movement in Britain 1936-39*, Lawrence & Wishart, Londres, 1986, pp. 198-274; Bill Alexander: “George Orwell and Spain”, opus.cit., p. 101.

⁷⁵ Emily Mason: *Save Spain: British Support for the Spanish Republic within Civil Society in Britain, 1936-1939*, University of Essex Ph.D thesis, 2015, passim i p. 1 i p. 165; Jim Fyrth: *The Signal*, opus.cit., p. 216; Tom Buchanan: *The Spanish Civil War and the British Labour Movement*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, pp. 137-65; Linda Palfreeman: *¡Salud! British Volunteers in the Republican Medical Service during the Spanish Civil War, 1936-1939*, Sussex Academic Press/Cañada Blanch, Brighton, 2012, pp. 6-7 i passim; Tom Buchanan: *Britain and the Spanish Civil War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, pp. 93-113; Brian Shelmerdine: *British Representations of the Spanish Civil War*, Manchester University Press, Manchester, 2006, pp. 149-151.

⁷⁶ Robert Stradling: “The Spies”, opus.cit., p. 641, n. 12, 655; Peter Davison: *Facing Unpleasant Facts*, opus.cit., p. 36.

Per l'IRD, Orwell va compilar una llista d'importants intel·lectuals que ell considerava simpatitzants de la URSS, una llista amb alguns comentaris antisemites i homòfobs.⁷⁷

Hi ha moltes raons que suggereixen que *Homenatge a Catalunya* no s'ha de considerar la interpretació definitiva de la derrota republicana a la Guerra Civil Espanyola. Juntament amb molts exemples de desconeixement i molts errors, hi trobem també algunes omissions significatives. Orwell semblava saber molt poc i encara menys preocupar-se de la brutal repressió franquista. En una ressenya del juny del 1938, va despatxar *Franco's Rule. Back to the Middle Ages* com:

[...] senzillament una llarga llista de les atrocitats perpetrades a tots els territoris envaïts per Franco. Hi ha una extensa llista de persones afusellades, i declaracions com ara que a la província de Granada van ser massacrades 23.000 persones, etc. Ara bé, no dic que aquestes històries no siguin certes; òbviament, no tinc els mitjans per jutjar, i suposo que algunes seran certes i altres no. I no obstant això, hi ha alguna cosa que et fa sentir molt incòmode quan apareixen llibres com aquest. No hi ha dubte que es produeixen atrocitats, encara que —quan una guerra acaba— és pràcticament impossible demostrar més que alguns casos aïllats. A les primeres setmanes d'una guerra, especialment si és una guerra civil, es produiran massacres de civils, incendis intencionals, saquejos i probablement violacions. Si aquestes coses passen, és just que siguin anotades i denunciades, però desconfio de les intencions de qui està tan captivat pel tema que arriba fins i tot a compilar llibres sencers amb històries d'atrocitats.⁷⁸

Aquell volum anònim no va ser publicat per la procomunista United Editorial per motius lascius; ni tampoc consistia en “senzillament una llarga llista d'atrocitats”: més aviat, era una recopilació de testimonis oculars posteriorment confirmats per les investigacions locals.

De manera similar, en una ressenya del desembre del 1939 de les memòries de Nancy Johnstone, *Hotel in Flight*, Orwell es preguntaria frívolament:

De veritat la massa del poble espanyol creia realment que fins i tot els terribles sofriments de la darrera fase de la guerra eren preferibles a la rendició —o potser va continuar lluitant, almenys en part, perquè tota l'opinió pública d'esquerra, de Moscou a Nova York, la va impulsar a fer-ho?⁷⁹

⁷⁷The New York Times, 29 de juliol del 1998; The Guardian, 10 de juliol del 2003; Timothy Garton-Ash: “Orwell's List”, a New York Review of Books, 25 de setembre del 2003.

⁷⁸Peter Davison: Facing Unpleasant Facts, opus.cit., pp. 165-167.

⁷⁹Ibidem, pp. 415-416.

Així com havia denigrat els obrers britànics que havien fet donacions que a penes es podien permetre per ajudar la República Espanyola, aquí Orwell menysprea els milions d'espanyols que van lluitar en defensa d'una república que els havia donat tant.

Per a molts milers de persones, *Homenatge a Catalunya* serà l'únic llibre sobre la Guerra Civil Espanyola que llegiran a la vida. Per tant, no es tracta de menysprear Orwell, sinó de fer entendre que les opinions que expressa al seu llibre són sovint equivocades, ja que es basen en informacions insuficients i anteriors prejudicis. El llibre d'Orwell dona a entendre que els esdeveniments més importants de la Guerra Civil Espanyola s'hagin produït al front d'Aragó i a Barcelona durant els Fets de Maig del 1937. Pel que fa a la importància del front d'Aragó, el mateix Orwell es va delatar: "I continuava sense passar res, ni semblava que hagués de passar mai res. 'Quan atacarem? Per què no ataquem?', ens preguntàvem, nit i dia, espanyols i anglesos."⁸⁰ Aquesta era una opinió compartida per un altre voluntari al front d'Aragó, John Cornford, que es queixava de l'avorriment i de la inactivitat en el que va descriure com "un sector tranquil d'un front tranquil".⁸¹

La major debilitat del llibre és la seva idea que va ser l'aixafament de la revolució la causa de la derrota final de la República Espanyola. El llibre d'Orwell, i encara més la pel·lícula de Loach, fan que sigui massa fàcil oblidar que la República Espanyola va ser derrotada per Franco, Hitler, Mussolini i pels interessos i la pusil·lanimitat dels governs britànic, francès i nord-americà. Això no vol dir oblidar que les riques observacions personals del llibre d'Orwell tenen un enorme valor com a font històrica: el problema és, més aviat, que els seus judicis en van facilitar el seu posterior ús com a part de la literatura de la Guerra Freda. El seu desconeixement del panorama general mentre es trobava a Espanya era clarament perdonable, però el to omniscient del seu llibre ho era molt menys. I encara menys ho seria la seva evident predisposició a permetre que se'n publicués una edició posterior sense tenir en compte els seus escrits del període 1937-1942, en els quals ja havia reconegut la necessitat d'un esforç bèl·lic unificat a Espanya. És com si l'Orwell de *La rebel·lió dels animals*, de 1984 i de l'infame llista de sospitosos simpatitzants del comunisme hagués pensat que podia deixar-ho com un altre clau al taüt del comunisme, tot i la seva distorsió de la realitat espanyola.

⁸⁰ George Orwell: *Homenatge*, opus.cit., p. 94.

⁸¹ Pat Sloan (ed.): *John Cornford. A Memoir*, Jonathan Cape, Londres, 1938, p. 183, pp. 195-209 i p. 245.